

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Avatud Ülikool

Ettevõtetmajanduse instituut

Kristjan Jansen

**PAKS VÕI ÕHUKE RIIK? VÕI HOOPIS PAKS KOLMAS SEKTOR?
DAVID CAMERON JA “BIG SOCIETY”**

Kodutöö õppeaines Makroökonomika

Tartu 2010

Sissejuhatus

Lihtsustatult öeldes ilmestab 20. sajandi teise poole Lääne makroökonomikat ja majanduspoliitikat vastasseis kahe äärmusliku lähenemise vahel: majandusse sekkuva "paksu riigi", J. M. Keynesi ja tema järeltulijate järgijate ning teiselt poolt turgu usaldava "õhukese riigi", peamiselt M. Friedmani järgijate vahel.

Nende kahe suuna rakendamine puhtal kujul pole kummagil juhul saajaprotsendiliselt õnnestunud, riigid on alati valinud positsiooni kahe lähenemise vahepeal. Ka pole lääneriikide liikumine paksu-õhukese riigi teljel toimunud täpselt samas suunas: kuigi pealesõjajärgsetel aastatel ehitati suuremalt jaolt üles tugevat riiki ja hiljemalt 80ndate alguseks oli see suund end ammendanud ning neoliberaalsed ideed jõudsid ülikoolide seinte vahelt Reagani ja Thatcheri ning ka teiste riigijuhtide majanduspoliitikasse, siis 90ndatest edasi on Lääne majanduspoliitika kaart järjest kirjumaks muutunud. Näitena võib tuua Nõukogude Liidu lagunemise järel Ida-Euroopa riikide jõulise liikumise neoliberalistlike põhimõtete suunas, Euroopa Liidu kahe eelnimetatud äärmuse vahel kompromissi otsiva solidaarse suuna ning värske ülemaailmse majanduskriisi aegse jõulise riigikeskse lähenemise tagasituleku USA ja teiste lääneriikide valitsuste abipakettide ja taasriigistamise näol.

Hoolimata erinevatest majanduspoliitika suundadest on lääneriikides põhiküsimus jäänud samaks: kas elukvaliteedi parandamise mootor peaks pärinema riiklikust või erasektorist või siis nende kahe kombinatsioonist?

Eriti oluliseks on see küsimus tõusnud suurte majanduskriiside järel: on selge, et varasem mudel enam ei tööta ning riikidel on raha otsas – kuidas edasi? Seda on küsitud peale Suurt Depressiooni, kui panus tehti riigisektorile, peale 70ndate kriise, kui loodeti erasektorile ja ka nüüd, 00ndate kriisi ajal, kus lisaks varasematele muredele seisavad pealesõjajärgsele iibehüppele panustanud lääneriigid silmitsi ka kiiresti vananeva elanikkonna ja keskkonnaprobleemidega.

On üllatav, et hoolimata väga suurtest ühiskondlikest ja tehnoloogilistest muutustest püsitakse selles diskussioonis isegi 21. sajandil klassikalises riik-versus-erasektor vaos, alternatiive uurimata.

Idee

Üheks tähelepanu väärivaks uueks ideeks peavoolu-majanduspoliitikas on Briti vastse konservatiivist peaministri David Cameroni 19. juulil 2010 Liverpoolis peetud kõnes tutvustatud "Big Society": majanduspoliitika, mis teeb põhipanuse kolmandale sektorile: mittetulundusühingutele, valitsusvälistele organisatsioonidele (VVOdele), kodanikuühendustele, kogukonnaliikumistele, vabatahtlikele jne, aga ka sotsiaalsetele ettevõtjatele (Cameron 2010). Kolmanda sektori tähtsust on majanduspoliitilistes platvormides varemgi rõhutatud, eriti nišiparteide, sh roheliste poolt, kuid autorile teadaolevalt pole kolmandat sektorit varem nii tugevalt ühiskonna ühe arengumootorina esitatud, paljutigi veel võimul oleva Lääne suurpartei poolt.

"Paksu kolmanda sektori" idee pole iseenesest uus, 70ndatest aastatest alates on selle liikumise ulatus oluliselt kasvanud: see ei kajastu küll alati mõõdetavates kvantitatiivsetes majandusnäitajates, kuid kodanikuühenduste, valitsusväliste organisatsioonide ja teiste gruppide mõju ühiskonnna arengule, sotsiaalsele sidususele ja kapitalile ei saa alahinnata. Kuid nii elujõuline kolmas sektor kui ka selle riiklik toetus on juba mõnda aega harjumuspärase poliitika osa – mis siis Cameroni plaanis nii erilist on?

Eelkõike redefiineerib "Big Society" riigi rolli: riigi olulisemaks ülesandeks on "julgestada, katalüüsida ja agiteerida" kogukonnaliikumisi ning ühiskondlikku innovatsiooni, mis võtaks üle osad seni riigi poolt pakutavad ühiskondlikud teenused (UK Cabinet Office 2010).

Plaan koosneb viiest komponendist: kogukondadele senisest suuremate õiguste andmist, sh osalemisõiguse ühiskondlike teenuste pakkumisel; inimeste julgustamine kogukonnaliikumises osalema – selleks on mõeldud erinevad koolitusprogrammid; mitmete seni keskvaldkonnas käes olevate funktsioonide andmine kohalike omavalitsuste otsustusalasale; toetus koperatiividele, heategevusele, sotsiaalsele ettevõtlusele ning avaliku teabe kättesaadavamaks ja läbipaistvamaks muutmise (Ibid 2010).

Kodanikuühendused peaksid saama luua juurde või võtta üle mõningaid varem riiklikke avalikke teenuseid: postkontoreid, raamatukogusid, transporditeenuseid ning omama suuremat sõnaõigust kinnisvaraarenduses. Juba algatatud projektidena on näiteks toodud ääremadel hingevaakuvate kõrtside üleostmine kogukonnale,

vabatahtlike värbamine muuseumivalvuriteks, internetiühistute loomine ning kohaliku omavalitsuse eelarvest teatud summa jaotamise korraldamine kogukonna poolt (Watt 2010). Viimane idee on ilmselt saanud innustust Brasiiliast Porto Alegre linnast sündinud *participatory budgeting* projektist (World Bank 2003).

Neli esimest piloot-kogukonnaprojekti, mis Cameroni sõnade järgi peaks "riigi pea peale pöörama" on plaanis avada Liverpoolis, Cumbrias, Windsoris ja Londonis (Watt 2010).

Lisaks vabatahtlike tööst ja filantroopide annetustest kogutavale ressursile on projekti rahaliseks toetuseks planeeritud luua "Big Society Bank" – mittetulundus-pank, mis kasutab algkapitalina Suurbritannia pankade mitteaktiivsetel pangaarvetel oleva raha. Viimase teeb võimalikuks 2008. aastal vastu võetud "Dormant Bank and Building Society Accounts Act" (UK Parliament, 2008), mis seadustab selliste hoiuarvete riigistamise, millel puudub identifitseeritav omanik ning millega pole viimased 15 aastat tehinguid tehtud. Seadus kohustab saadud raha kasutama kodanikuühiskonna toetuseks. Erinevatel andmetel on mitteaktiivsetel kontodel kuni 400-500 miljonit inglise naela (Stratton 2010, Unclaimed Finances 2010).

Vastuvõtt

"Big Society" ei ole saanud eriti sooja vastuvõttu, peamine kriitika põhineb kahtlustustel, et tegu on vaid mainekujundusliku PR-projektiga, poliitilise brändinguga, vanade ideede taaskordamise ning hägusate lubadustega, millel puudub konkreetne sisu ja tulemus (Eaton 2010).

Rahul pole ei parempoolsed, tsentristid ega vasakpoolsed: esimesed nimetavad projekti "marksistlikuks groteskseks fantaasiaks" (Warner 2010), teised peavad "Big Society"-t suitsukatteks juhtimaks tähelepanu kõrvale planeeritavatest suurtest eelarvekärbetest ja riigi üldsest nõrgenemisest (Eaton 2010) – seda on küll Cameron eitanud (Watt 2010) – ning viimased pole rahul, et programm ei lähe sügavamate kapitalismi poolt põhjustatud ebavõrduse lätete kallale (Rowell 2010).

Ka on arvustatud mitteaktiivsete pangaarvete rekviseerimise võimalikkust: Financial Times on väitnud et ilmselt saab projekt plaanitu asemel kasutada vaid kümnendikku, umbes 60 miljoni inglise naela väärtuses summat (Boxell 2010).

On ka positiivsemaid vastukajasid, sh tuntud alternatiivse majandusmõtte *think-tank*'i New Economic Foundationi seisukohad (Coote 2010), mis põhimõtteliselt toetavad projekti, kuid toovad välja ka mitmed küsitavused: kas "Big Society" lahendab piisavalt sotsiaalse tõrjutuse põhjuseid, kas inimestel on piisavat aega osalemaks kogukonna ettevõtmistest jne. Omalt poolt lisavad nad rea soovitusi: süsteemse pangandusreformi ettepaneku mis annaks kogukonnapangandusele rohkem võimalusi (Mackie, Simms 2010), rõhumist *co-production*'ile, uuele avalike teenuste vormile mis ei rõhu kliendisuhete vaid koostööle (Harris 2009) ning kogu projekti seadistamine säästva arengu põhimõtetele toetuvaks.

Kokkuvõtte

Ei ole selge, kas David Cameroni plaan jõuab ebamäärasest poliitilisest retoorikast ka konkreetsete tulemusteni ning Suurbritannia hakkab tõesti liikuma kogukonnapõhisema ühiskonna suunas: eks "kolmandat teed" riigi ja erasektori domineerimise vahel on ennegi otsitud, kasvõi Anthony Giddensi ideid järgides (Giddens 2000).

Võimalik, et briti konservatiivide plaani olulisus ei seisnegi selle punkt-punktilises elluviimises, vaid pigem tuleb tunnustada esmakordset katset peavoolupoliitikas mõtestada kolmandat sektorit ja kogukondi oluliste muutuste käivitajana. Mõisted nagu sotsiaalne ettevõtlus, kogukonnaliikumised, deglobaliseerumine ja relokaliseerumine on järjest enam kandepinda leidvad terminid ühiskonnas (Jüssi 2009), kuid siiani on nad jäänud oma nišši ja pole osalenud laiemas ühiskondlikus debatis. "Big Society" annab märku, et kolmas sektor on jõudnud täisikka, nüüd on aeg neid lennukaid ideid ellu viima hakata ning 21. sajandi riigi funktsioonid ümber mõelda.

Kasutatud kirjandus

Boxell, James. Doubts raised over 'big society bank'. - Financial Times, 19. juuli 2010.

Building the Big Society. - UK Cabinet Office

[<http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/407789/building-big-society.pdf>], 18. mai 2010.

Cameron, David. Our Big Society Agenda. - Conservatives.com

[http://www.conservatives.com/News/Speeches/2010/07/David_Cameron_Our_Big_Society_Agenda.aspx], 19. juuli 2010.

Coote, Anna. Ten Big Questions about the Big Society. - New Economic Foundation

[http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/Ten_Big_Questions_about_the_Big_Society.pdf], 18. juuni 2010.

Dormant Bank and Building Society Accounts Act. UK Parliament

[<http://services.parliament.uk/bills/2007-08/dormantbankandbuildingsocietyaccountshl.html>], 26. november 2008.

Eaton, George. The "big society": new doubts emerge. - New Statesman

[<http://www.newstatesman.com/blogs/the-staggers/2010/07/society-bank-reserves-cameron>], 19. juuli 2010.

Facts on the Dormant Bank Accounts Government Act. - unclaimedfinances.co.uk

[<http://www.unclaimedfinances.co.uk/facts-dormant-bank-accounts-government-act.html>], 2010.

Giddens, Anthony. The Third Way and Its Critics. - Cambridge Polity Press, 2000.

Harris, Michael. The Challenge of Co-production. - New Economic Foundation

[http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/The_Challenge_of_Co_production.pdf], 15. detsember 2009.

Jüssi, Mari. Üleriigilise planeeringu Eesti 2030+ eksperthinnang. - Säätva Eesti Instituut, Stockholmi Keskkonnainstituudi Tallinna keskus
[http://go2.wordpress.com/?id=725X1342&site=eesti2030.wordpress.com&url=http%3A%2F%2Fwww.siseministerium.ee%2Fpublic%2FEksperthinnang_SEI.pdf&sref=http%3A%2F%2Feesti2030.wordpress.com%2Fmaterjalid%2Feeltoo%2F], 20. oktoober 2009.

Mackie, Lindsay; Simms, Andrew. Better Banking. - New Economic Foundation
[http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/Better_Banking.pdf], 29. aprill 2010.

Participatory budgeting in Brazil. - World Bank
[http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657_Particip-Budg-Brazil-web.pdf]. 6. september 2003.

Rowell, Alexis. Transition Culture vs the Big Society. - ResPublica
[<http://www.respublica.org.uk/blog/2010/06/transition-culture-vs-big-society>], 11. juuni 2010.

Stratton, Allegra. David Cameron begins big sell of 'big society'. - The Guardian
[<http://www.guardian.co.uk/society/2010/jul/18/four-authorities-experiment-big-society>], 18. juuli 2010.

Warner, Gerald. David Cameron's Big Society is a grotesque fantasy inspired by leftist subversive Saul Alinsky. - The Telegraph
[<http://blogs.telegraph.co.uk/news/geraldwarner/100032381/david-camerons-big-society-is-a-grotesque-fantasy-inspired-by-leftist-subversive-saul-alinsky/>], 1. aprill 2010.

Watt, Nicholas. David Cameron reveals 'big society' vision – and denies it is just cost cutting. - The Guardian [<http://www.guardian.co.uk/politics/2010/jul/19/david-cameron-big-society-launch>], 19. juuli 2010.